

documentation of the above thesis. Abel conducts an examination of Woolf's novels as containing narratives deeply engaged in the psychoanalytical discourse, and exemplifying such key oppositions as father/mother, sexuality/hunger, and Oedipal/pre-Oedipal.

Mrs. Dalloway is the first of the novels analyzed from this perspective. Chapter two of the study presents the work in terms of Clarissa's evolution from Bourton to London, a journey away from the idyllic pre-Oedipal world of adolescence and emotional closeness primary to the separation with the mother and to the breaking of other female bonds. Abel examines how Clarissa's narrative exhibits a sense of loss and sacrifice created by marriage, childbirth, and the move into London's patriarchic world governed by the Bradshaw principles of Conversion and Proportion. Abel proceeds to define Elizabeth Dalloway as a product of this new male-centered environment, her story being a father-daughter narrative, as opposed to Clarissa's account of mother loss. Such interpretation of these literary narratives is intertwined with an analysis of Freud's three essays on female sexuality, presenting female development as an involuntary but required movement towards the father and away from the mother.

Abel continues by applying a similar viewpoint in her considerations about *To the Lighthouse*. She sees the novel as crucial for determining Woolf's definite psychoanalytical stance, and devotes two subsequent chapters of the book to the study of James' and Cam's patricentric narratives of growth and loss, both treated as Oedipal fictions of socially required separation from the mother. Played against them is Lily Briscoe's story, clearly matricentric in nature. Chapter 4, particularly impressive in its original insight, deals with the representation of the mother's presence and, more significantly, her absence as evidenced in the space of the canvas.

The next important stage in Woolf's evolution is marked by her discursive texts: *Room of One's Own* and *Three Guineas*. Abel examines the former as Woolf's most direct and overt expression of her matricentric orientation, while presenting the latter works as foreshadowing a turn in the novelist's perspective (the female protagonist is a "daughter of an educated man") brought about by the onset of fascism

and its appropriation of the mother figures as part of its otherwise patriarchal ideology. The author concludes her study with the analysis *Between the Acts* as reflecting Woolf's "unwilling turn" to the patricentric world of Freud.

Abel's study is almost flawless in its scholarly precision. Her meticulous analytical eye moves from intertextual to sentence levels with ease and logic, providing necessary formal links making her intent clear for the reader at every step. The book's transparent organization is of extreme importance considering the complex and arcane subject. Abel, aware of its subtle nature, presents her argument forcefully and convincingly, yet is careful to avoid far-reaching conclusions and oversimplification. One might object to her selection of the texts considered, especially not including a work as crucial as *The Waves*. The author's original insight and solid critical scholarship might contribute significantly to our understanding of this text, still mysterious and escaping exhaustive interpretation.

Justyna Kostkowska, Lublin

POSTMODERN FICTION — A Bio-Bibliographical Guide Edited by Larry McCaffery, Greenwood Press — New York, Westport (Connecticut), London Greenwood Press Inc., 1986 ss. 604 + XXIII.

„Proza postmodernistyczna — przewodnik biograficzno-bibliograficzny” powstał przede wszystkim z myślą o literaturoznawcach zajmujących się literaturą współczesną, jednakże przejrzysty, encyklopedyczny układ materiału oraz charakterystyczna dla większości badaczy amerykańskich jasność i precyzja wywodu nadają tej książce znacznie bardziej uniwersalny charakter, niż można by sądzić po trudności poruszanych w niej zagadnień. Studentom „Przewodnik...” służyć może jako podręcznik historii literatury ostatnich 25–30 lat, czytelnikowi zainteresowanemu po amatorsku humanistyką zastąpi niejeden „specjalistyczny” tom wprowadzający powierzchownie w problematykę nowoczesnej prozy i krytyki, a wszyscy inni — fachowi i niefachowi odbiorcy — traktować mogą wspomnianą książkę jako opatrzone wnikliwymi komentarzami słownik współczes-

nych prozaików, nie ograniczony bynajmniej do kręgu literatury amerykańskiej. Uwzględnienie nazwisk pisarzy europejskich, latynoamerykańskich czy afrykańskich stanowi tu nie tylko próbę odzwierciedlenia międzynarodowej, czy raczej nadnarodowej natury zjawiska określanego mianem i stereotypów myślowych, limitujących na gruncie literatury zasięg terminu „postmodernistyczność” do piśmiennictwa amerykańskiego. Także wśród krytyków, omawiających twórczość poszczególnych autorów, odnaleźć możemy nazwiska badaczy bądź pracujących poza granicami Stanów Zjednoczonych, bądź też posiadających po prostu inne niż amerykańskie obywatelstwo. Warto w tym miejscu wspomnieć, iż wśród literaturoznawców zagranicznych znalazł się w „Przewodniku...” Jerzy Kutnik z Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W skrótownym (z konieczności), acz przemyślanym i pełnym trafnych spostrzeżeń szkicu przybliży on czytelnikowi dzieło i biografię Stanisława Lema, jedynego polskiego prozaika, którego redaktor tomu, Larry McCaffery, zaklasyfikował jako postmodernistę. Jak z powyższego wynika, lista nazwisk reprezentowanych w książce autorów i krytyków jest imponująco długa, choć oczywiście nie wyczerpująca. Osobną kwestią pozostaje jednak problem wyboru takich właśnie, a nie innych pisarzy; należy tu wszakże zauważyć, iż wybór ów, mimo że do pewnego stopnia arbitralny, odbywał się wedle uprzednio przyjętego klucza, którego zasadność można naturalnie kwestionować, lecz który z pewnością ułatwia korzystanie z dość obszernego przeciez „Przewodnika...”.

Został on przede wszystkim podzielony na dwie części. Część I poświęcona jest szerokim, teoretycznym zagadnieniom, kształtującym postmodernistyczną prozę i towarzyszącym fenomenom *stricte* literackim. Na pierwszą część tomu składa się zatem piętnaście artykułów pióra wybitnych krytyków i literaturoznawców, wśród których znaleźć możemy autorów tak znanych jak Jerome Klinkowitz, Ron Silliman czy Welch D. Everman. Opublikowane tu teksty mają na celu określenie podstawowych cech postmodernistycznej prozy, rozpoznanie i zdefiniowanie poszczególnych tendencji estetycznych, występujących wewnątrz postmodernizmu pojmowanego jako prąd o krystalizującą się od lat poetyce, oraz uściślenie wątków, tematów i literackich motywów. Niewątpliwa

zaletą tej części książki McCaffery’ego jest obecność artykułów, dotyczących zjawisk pomijanych zazwyczaj w dyskusjach nad postmodernizmem, czy też zjawisk uważanych niekiedy za marginalne we współczesnej literaturze światowej. Z tego punktu widzenia szczególnie godny uwagi wydaje się esej Johna Hellmana „*Postmodern Journalism*” („Dziennikarstwo postmodernistyczne”), zajmujący się postmodernistycznymi aspektami tak zwanego „Nowego dziennikarstwa” na przykładzie twórczości Normana Mailera i Huntera S. Thompsona. Rzadko poruszany w łonie postmodernizmu tematem jest również sytuacja współczesnej poezji, zdominowanej z perspektywy „surfikcji” przez prozę. Kwestię związków nowoczesnej prozy z poezją podejmuje w błyskotliwym artykule Fred Moramarco, który zwraca uwagę na wspólną obu gatunkom pisarstwa i formalistyczną z gruntu chęć zredefiniowania dawnego języka literackiego i skonstruowania nowego językowego systemu, parodystycznie dostosowanego do nowej, postmodernistycznej rzeczywistości. Dwa inne, warte staranniejszej lektury teksty z pierwszej części „Przewodnika...” to *The Paper World: Science Fiction in the Postmodern Era* (Papierowy świat: fantastyka naukowa w dobie postmodernizmu), którego autor, Welch D. Everman, dowodzi, iż podstawowym zadaniem postmodernistycznej fantastyki jest podważanie uznanych prawd i konstrukcji intelektualnych, oraz *Feminist Fiction and the Postmodern Challenge* (Proza frministyczne i postmodernistyczna wyzwanie) Bonnie Zimmerman, poruszającej metafikcyjne aspekty erotycznych oraz lesbijskich utworów współczesnych pisarek amerykańskich, jak Erica Jong czy Alice Walker. Część I zamykają dwa eseje odnoszące się do postmodernistycznej krytyki i literaturoznawstwa oraz ich związków z rozmaitymi gałęziami nauki, jak językoznawstwo, filozofia, fizyka, chemia i inne nauki ścisłe. Znaczne obszary rozważań zawartych w tych ostatnich tekstach dotyczą niezwykle popularnego w Stanach Zjednoczonych w latach 80-tych dekonstrukcjonizmu.

Na Część II „Przewodnika” składają się ułożone w porządku alfabetycznym noty o poszczególnych pisarzach, uznanych przez McCaffery’ego za postmodernistów, chociaż znajdziemy wśród nich także nazwiska uczonych i krytyków, jak na przykład J. Derrida lub J. Hillis Miller. W artykułach o twórcach postmoder-

nizmu zamieszczono informacje biograficzne, zwięzłe recenzje z najważniejszych dzieł danego autora oraz obszerną bibliografię, obejmującą wszystkie utwory pisarza i ważniejsze pozycje krytyczne, omawiające jego dorobek literacki. Z prozaików europejskich znaleźli m.in. w „Przewodniku...” miejsce Thomas Bernahrd, Italo Calvino, Peter Handke, Max Frisch, Michel Foucault, Roland Barthes, John Fowles, Milian Kundera, Jacques Lacan, Stanisław Lem, D.M. Thomas i Tzvetan Todorov.

„Przewodnik...” spełniać ma nade wszystko funkcję informacyjną, i z tego zadania wywiązuje się wyjątkowo kompetentnie i sprawnie. Szerokie dane bibliograficzne umożliwiają czytelnikowi szybkie uzupełnienie i zweryfikowanie swojej wiedzy, szczególnie w przypadku autorów pozostających poza sferą zainteresowań współczesnej krytyki. Pojawia się jednak postawione wcześniej pytanie o zasadność wyboru tekstów, tematów i samych autorów. Jednakże książka McCaffery’ego nie wyznacza sobie niebywale skądinąd trudnego zadania budowy ostatecznej, pełnej definicji owego tajemniczego pojęcia, jakim wciąż pozostaje postmodernizm. Uwalnia to zapewne „Przewodnik...” od zarzutu redukcjonizmu, naraża go wszakże na zarzut arbitralności, niejasności, terminologicznego chaosu i braku jasno określonego punktu wyjścia. Te i inne ewentualne oskarżenia odnosić się mogą zwłaszcza do drugiej, encyklopedycznej części książki.

McCaffery słusznie przestrzega jednak przed pochopnym stosowaniem łatwych etykiet. Postmodernizm to dla niego pojęcie – worek, mieszczące w sobie wiele sprzecznych niekiedy tendencji i kierunków. Pragnie przyjąć się zatem problemowi prozy nowoczesnej z kilku rozmaitych perspektyw, by umożliwić odbiorcy ukształtowanie własnego obrazu zagadnienia oraz wyizolowanie cech wspólnych, wytyczających ogólny kierunek poszukiwań „surfikcji”, jak bywa czasem za Raymondem Federmanem nazywany postmodernizm literacki. McCaffery zdaje sobie sprawę z niedoskonałości pojęcia, którym się posługuje; wiadomo jednak, że jak dotychczas nie udało się badaczom utworzyć wygodniejszego i trafniejszego określenia, intuicyjnie uchwytnego przynajmniej dla znacznej większości krytyków i teoretyków.

Dobór autorów usprawiedliwa natomiast

stosunkowo jasno wyłożony – choć niewątpliwie dyskusyjny – klucz, wedle którego trzon pisarstwa postmodernistycznego stanowi proza atakująca bądź reinterpretująca kategorię *mimesis* oraz realizm. W świetle takiego wyznacznika niełatwo wprowadzić przeprowadzić jakąś stabilną granicę pomiędzy postmodernizmem a modernizmem, ale dla potrzeb klarowności wykładu McCaffery podaje konkretną datę – 22 listopada 1963, dzień śmierci Johna Kennedy’ego – jako początek ery postmodernistycznej, specjalnie w USA. Zabójstwo Kennedy’ego stanowi bowiem w świadomości Amerykanów koniec doby naiwnego optymizmu, łatwych, oczywistych i podanych powszechnie do wierzenia prawd. Datę tę należy naturalnie traktować umownie i symbolicznie, spełnia ona jednak swoją funkcję linii demarkacyjnej – „Przewodnik...” obejmuje zatem tych autorów, którzy ustanowili swoją pisarską pozycję już podczas trwania ery postmodernizmu, poczynając od lat sześćdziesiątych naszego stulecia aż po czasy dzisiejsze. Nietrudno zapewne kwestionować propozycję redaktora tomu; niełatwo jednak ją zastąpić. Z tego względu przewodnik jest mimo wszystko wzorowo opracowanym edytorsko i nowoczesnym narzędziem badawczym, które powinno stanowić część wyposażenia krytyków i literaturoznawców, opisujących postmodernistyczną prozę w jej różnorodnych aspektach.

Maciej Świerkocki, Łódź

GESCHICHTE DER SPANISCHEN LITERATUR, herausgegeben von Christoph Strosetzki, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1991, s. XII 404.

Kraje niemieckojęzyczne co najmniej od dwóch stuleci stanowią jeden z ważniejszych ośrodków badań hispanistycznych, ślady hiszpańskich fascynacji znaleźć można w pracach tamtejszych filologów już w połowie XVIII wieku (J. A. Dieze, J. G. Herder, G. E. Lessing). Pierwsza historia literatury hiszpańskiej została napisana po niemiecku i wydana w Göttingen w 1809; *Geschichte der Schönen Literatur in Spanien* F. Bouterweka czytano w całej Europie, w 1829 doczekała się nawet wersji hiszpańskiej. Kompedium to doskonale znali polscy literaci pierwszej połowy XIX wieku. Z zainteresowaniem sięgamy więc po kolejną publikację